

**НАЦИОНАЛНА АКАДЕМИЯ ЗА ТЕАТРАЛНО И ФИЛМОВО ИЗКУСТВО
„КРЪСТЬО САРАФОВ“**

КАТЕДРА „СВЕТОВНА КУЛТУРА“

ФАКУЛТЕТ „ЕКРАННИ ИЗКУСТВА“

**Културни политики и практики в областта на кинообразованието в Европа.
Педагогически модели и дейности за преподаване на кино в училище**

РАЛИЦА ЦВЕТОМИРОВА АСЕНОВА

Автореферат

на

Дисертация

за присъждане на образователна и научна степен „доктор“

Научен ръководител: проф. д.н. Мая Димитрова

София, 2022г.

Дисертационният текст е обсъден и предложен за публична защита на заседание на Катедра „Световна култура“ към Факултет „Екранни изкуства“ на Национална академия за театрално и филмово изкуство „Кръстьо Сарафов“ от 08.07.2022 г.

Дисертационният текст **„Културни политики и практики в областта на кинообразованието в Европа. Педагогически модели и дейности за преподаване на кино в училище“** се състои от увод, три смислови части, разделени на подчасти, заключение, използвани източници, фильмография и приложение.

Дисертацията ще бъде защитена пред комисия в състав:

Проф. д-р Станислав Семерджиев

Чл.-кор. проф. дфн Мирослав Дачев

Доц. д-р Андроника Мартонова

Проф. д.н. Петя Александрова

Доц. д-р Ваня Божилова

Публичната защита на труда ще бъде на 2022 г. от ч. в зала
.....

I. ОБЩА ХАРАКТЕРСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на проблема и основания за избор на темата.

В съвременния контекст на свръхприсъствие на образи, все повече нараства убеждението, че концепцията ни за грамотност трябва да се разшири отвъд традиционните представи за четене и писане. Учебните програми в Европа въвеждат изучаването на движещи се образи от най-ранна възраст на учащите се и мнозина смятат, че киното и по-общо създаването на чувствителност към визуалното изразяване трябва да бъде неразделна част от работата по грамотност в общия учебен план.

Мобилни телефони, таблети, видео игри, уеб платформи, телевизия и големият екран на киното – константно развиващите се дигитални и технологични постижения, създават калейдоскоп от движещи се образи, който не бива да бъде подценяван – първата практика на децата е свързана със създаването на образи. Дори и най-младите имат основно право да изучават тези медии в училище - те вече са част от нашата култура и дигитално настояще. Неизменно е младежите да се научат да боравят с телефон или компютър, но същността на движещия се образ е много по-сложна от въвеждането на команди чрез клавиатура.

Освен това, все повече си даваме сметка, че в образователен и културен аспект институциите и гражданското участие са до голяма степен отговорни за създаване възможността децата и младежите да съзнават, оценяват и да се наслаждават на културата и изкуството, особено когато това е невъзможно в семейната среда поради социални или икономически причини. Целта е младите участници в културните и артистични процеси не просто да получат основни академични познания и техническа грамотност, но и да развият своето естетическо усещане за света на образа; не просто да гледат, но да възприемат и изразяват себе си чрез видяното - това би могло да се случи единствено чрез познанието на изкуството, а вследствие на него - чрез развиване на любопитството към другостта, към нови и непознати форми.

Движещите се образи днес представляват повече от един век глобално наследство и точен запис на човешкото творчество, култура и история, а в последните години и непрекъснато нарастване на икономическо им значение. Културните политики на множество държави от Европа и отвъд развивават и интегрират все повече програми за

артистично образование, и по-конкретно кинообразование. В настоящото изследване са поставени въпроси относно критериите, по които се разработват въпросните програми, начините, по които си взаимодействат с образователните концепции, с неправителствения сектор и с киноиндустрията, и още – развитието, което намират на европейско ниво.

Изучаването на кино в училищния контекст или като извънкласна дейност всъщност предполага комплексна система, създаваща връзки между седмото изкуство и образованието, между движещия се образ и конкретни педагогически модели, между филмите и методологията, която избираме за тяхното представяне, изучаване, анализиране. Кинообразованието несъмнено е фундаментално за споделянето на киното като изкуство, но за да достигнем до реално въздействие чрез кино в училище, на първо място е важно да поставим въпросите какво точно имаме предвид под „подходящ филм“ за младата публика и „филмово или кинообразование“¹ в училище, и още – какви са неговите цели и как достигаме до тях. Неизменна е връзката между кинообразованието, креативността, критическото мислене и създаването на кинокултура. Кои са най-добрите методи, за да достигнем до тази връзка? По какви конкретни критерии бихме могли да оценим реалното влияние на киното в училищна среда, спрямо спецификите ѝ? Тези и други въпроси се пораждат при изследване на национални културните политики в областта на кинообразованието, както и на отделни инициативи, които се състоят на регионално, национално или европейско ниво.

При изследване на темата за кинообразование в училище, е необходимо също така да поставим основни въпроси относно методологията за прочит на образа, включваща кодовете на възприятието и кодовете на разпознаването му. Те са обвързани със спецификата на филма, личната и критическата реакция на младия зрител, както и с естетическата, емоционалната, културната и творческата гледна точка към възприемането му. Изграждането на подходяща система за изучаване на кино е свързана със запознаването с максимално широк спектър от филми, техния социален и исторически контекст, както и познаването на институционалното и технологичното развитие на филма. От значение за преживяването и изследването на киното като

¹ Терминът „кинообразование“ е избраният от мен превод, идващ от film education (английски), *éducation à l'image/éducation au cinéma* (френски) и е предпочетен пред „филмово образование“, защото изразява в по-голяма степен всеобхватния елемент на тази дисциплина, включваща идеята за кинокултура като основна цел, която ще бъде развита в настоящия текст.

изкуство е и непрекъснатото осмисляне и преразглеждане на ангажираността на младия зрител спрямо натрупването на филмова култура.

Кинообучението по същността си е рефлексивен процес. Този подход касае както учениците, така и учителите, менторите, професионалистите, заети с него. Макар че в основата си киното работи с визуални и звукови средства, учениците непринудено усвояват нови културни или езикови аспекти благодарение на него. Взаимодействието между многослойните аспекти на киноелементите позволява разгръщане на безкраен хоризонт от знания в областта на изкуството, публицистиката, дигиталната грамотност и в крайна сметка до развитието на нови сензорни модели на възприятие. Освен това, чрез участие в кинообразователни програми се развиват редица „меки умения“ (работа в екип, комуникация, вземане на решения, ангажираност, управление на времето, креативност и решаване на проблеми, работа под напрежение, поемане на отговорност и др.), които могат да се пренесат в света на професионалното развитие и да допринесат за цялостното личностно развитие на всеки млад участник. Активното участие в общност, обединена от киното, както и обсъждането на конкретни ценности, представени във филмите, могат да доведат също така до развиване на гражданска отговорност. Важно е да подчертаем, че тези социално-емоционални умения и резултати следва да се разглеждат като полезна последица от кинообразованието и не бива да се приемат като отпращаваща точка или оправдание за съществуването на кинообразователните процеси в училище.

Темата на изследването е актуална най-вече с възможността за нейната приложимост при работата с произведения от областта на киното и поднасянето им по подходящ образователен начин на публиката от деца и младежи. Освен това, въпросът за визуалната грамотност на младото поколение е припознат като една от най-важните културно-образователни теми от Европейския съюз и това изследване ще допринесе за разпространението и задълбочаването на инициативите по кинообразование в България и уместно приложение на бъдещите политики и стратегии в тази област.

2. Обхват и обект на изследването

Изследването обхваща началото на културните политики в областта на кинообразованието от 80-те години до днес, акцентирайки върху съвременните практики в Европа, развивани на държавно ниво или от неправителствения сектор, в зависимост от държавата и нейната история. То включва също така основните елементи, заложен в кинообразованието като приобщаващ похват и конкретен инструмент за създаване на визуална грамотност при подрастващите.

Обект на изследване в дисертацията са политиките, педагогическите подходи и проектите за кинообразование в Европа, развиващи нови киноаудитории и по-конкретно тези на деца и младежи във възрастова група между шест и осемнадесет години.

Темата обхваща съвременни практики и педагогически модели, подкрепени на регионално, национално и европейско ниво, които правят възможна и ползотворна срещата на най-младите с киното и с класическия киноезик. Тя разглежда още и нагласите на различни държави спрямо кинообразованието в училище, насоките на Европейския съюз в тази област, както и конкретни проекти – примери за взаимодействие между училището и визуалната среда. Най-общо, темата е разделена на основни смислови части: „изследване и оценка“, „учебни ресурси и дейности“, „креативна практика“ и „връзката между кино и училище“.

Предмет на изследването са на първо място основите на кинопедагогиката, въвеждаща киното като изкуство и изучаването му като отделен език. Изследването показва по какъв начин тези опорни точки за среща, разбиране и практикуване на киното са приложени в системите на културни политики за кинообразование на редица държави, включвайки най-комплексния пример – този на Франция. Дадени са и други примери за програми и действащи процеси в страни от Европейския съюз, предоставящи отлични резултати за развитието на младежката публика.

Предмет на изследването са още:

- Национални стратегии за кинообразование;
- Влияние на артистичното и кинообразованието в училищна среда;
- Педагогически модел за преподаване на кино в училище;

- Колекции от филми, създадени за различни възрастови групи, които са прожектирани в училище или в кинозали;
- Примери за педагогически материали, разработени към филмите, насочени към учители и ученици;
- Обучения за учители – модели и практики.

3. Теза, цели, задачи и методология на изследването

Целта на изследването е да предостави нова информация и подход за възприятието на класическия киноезик сред най-младата публика, както и да зададе редица въпроси, свързани с настоящата и бъдеща връзка между киното и училищната институция, да постави акцент върху интердисциплинарните връзки, които киното като изкуство поставя в училищен контекст. Отговорите на тези въпроси от своя страна ще могат да бъдат използвани и прилагани свободно от учители, ментори, професионалисти, приобщени към мисията „кино в училище“ или откриващи за себе си педагогическите похвати, свързани с преподаването на кино на най-младите.

И още, дисертацията цели да се даде гласност на образователни програми в училище с въздействие в България – европейската програма CinEd и международната мрежа „Киното, сто години младост“, включвайки опита с български училища, които са част от споменатите програми с цел създаване на адекватно общуване между учениците и авторското кино, киното като общо културно наследство и възможност за реализация.

Задачите, които работата си поставя са свързани с разработването на многобройни въпроси, които могат да бъдат полезни за практиката на кинообразование в българската образователна система (от 1 до 12 клас).

И по-конкретно:

- Как се артикулира процесът на гледане на филми с процеса на правене на такива с ученици ?
- Какви са предизвикателствата пред творческия процес, в който участват ученици и учители и заедно взимат естетически решения?

- До каква степен учениците имат достъп до авторското кино и как трябва да бъде развит той в днешния контекст на свръхинформация?
- Как киното се вписва в ограничена социо-културна среда, пречи или помага тя?
- Променя ли киното йерархията в училище и връзката учител – ученик?
- Променя ли киното мястото на някои ученици, които изостават в класическата учебна система, а участват активно в творческите процеси? Каква е мотивацията им спрямо киното и артистичните дисциплини? До каква степен трябва те да се включат активно в учебната програма?
- Това, че учениците са запознати с образите, т.е. гледат, снимат, изпращат си образи от ранна възраст, проблем ли е или предимство що се отнася до образованието в прочита, разчитането на образи и на тяхното създаване?
- По какъв начин се вписват филмите в дигиталното настояще на младите, какво е мястото на класическото кино (диспозитивът „зала - екран - зрител“) в отношението на младите към образа и към екраните, които ги заобикалят. А каква е ролята на киното или каква би трябвало да бъде?
- Киното може ли да бъде училищна дисциплина, по какъв начин, трябва ли да бъдат оценявани учениците в рамките на тази дисциплина? Ако да – как?
- Какво е мястото на професионалистите в училище (режисьори, сценаристи, критици и други)?
- По какъв начин работата с филмите и хоризонталният подход към тях обогатява педагогическата работа на учителите и съответно уменията на учениците?
- Какви са нагласите и политиките в сферата на кинообразованието на европейско ниво? Кой са примерите за най-развити национални политики в тази сфера?
- Каква е разликата между програмите, поставящи на фокус киното като език и тези, които го използват като илюстрация за други дисциплини?
- Какви са перспективите пред вече съществуващите програми? Как могат да бъдат подобрени те?

Настоящото научно изследване се вдъхновява от основополагащия текст в областта на кинообразованието, а именно „Хипотеза кино. Кратък трактат за преподаване на кино в училище и другаде“ на френския автор, режисьор и критик Ален Бергала.

Основните хипотези, които са разгледани в работата са:

- Учениците на нашето съвремие са заобиколени от хиляди образи, идващи от множество екрани и този процес не може да бъде спрял. Изучаването на кино в училище създава възможност на всеки ученик да интерпретира това, което е видял на екрана, както и да изгради инструментариум, чрез който да филтрира образите по смисъл и качество. Киното е начин да се изгради вкус към естетиката у най-младите, представяйки им движещия се образ чрез приобщаващи педагогически методи и хоризонтален подход за анализ.
- Кинообразованието е начин учителите да обогатят своята педагогическа практика, да изучават образа заедно със своите ученици, започвайки от описанието и достигайки до анализа. Киното е още начин да мотивират учениците, изоставящи от учебната система, най-вече чрез практически дейности, които включват форми на артистично изразяване.
- Европейските политики са насочени все повече към изграждане на работещи образователни модели в сферата на кинообразованието и на артистичното образование изобщо. Прилагането им на национално ниво в България би означавало промяна на нагласите към артистичните дисциплини, често пренебрегвани за сметка на други, към киното като изкуство, а не само като забавление, към визуалната култура като част от интелектуалното ни развитие.

Изследването на темата предполага интердисциплинарен методологически подход, анализ на различни практически и теоретични диспозитиви, с които учителите и/или младежката публика са запознати.

От една страна са направени изследвания на съществуващите педагогически модели, които запознават най-младата аудитория с разнообразието и богатството на киноезика, често включени в актуалните учебни планове. От друга страна са разгледани конкретни практически примери за приложими инициативи в областта на кинообразованието, обобщаващи гледни точки и възможности за педагози, студенти, ученици и професионалисти в областта на киното. Направени са и многобройни разговори с

експерти (приложен е списък в използваните източници) – преки участници или създатели на тези инициативи.

II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Обемът на дисертационния труд е 211 страници, от тях на 4 страници са посочени използваните източници и направените разговори за целите на дисертацията, а на 3 страници – филмография на споменатите в текста филми.

Дисертацията има следното съдържание:

Увод.....	4
Част I. Смеслова рамка и историческа рамка – модели и практики на кинообразование в Европа (от 80-те години до днес).....	12
Европейски изследвания и рамка за кинообразование – към инициране на обща културна политика в областта.....	12
Национални стратегии за кинообразование. Различни държави, различни видове структури.....	35
Кинообразование във Франция – история и перспективи.....	37
Начално училище и кино (École et cinéma).....	41
Прогимназия и кино (Collège et cinéma).....	43
Младежи и кинообразование.....	44
Развитие на културна и кинообразователна политика и мрежа от партньори в Дания.....	48
Национален план за артистично образование в Португалия.....	53
Кинообразование във Великобритания.....	57
Национална рамка за кинообразование в Словения.....	61
Кинообразование в училище в България.....	68
Част II. Въвеждане на терминология. Анализ на педагогически модели и ресурси.....	76
Артистично образование в училище – положителното влияние на изкуството при деца и юноши. Изследвания и анализ.....	76
Кинообразование в училище – педагогически подход към движещия се образ.....	91
Продължителност и време за развиване на вкус.....	93
Мястото на училището в кинообразователния процес.....	95
Киносалонът – незаменимото място за откриване на филм.....	98
Разбиране на киноезика.....	101

Филмови колекции, ресурси и педагогическа рамка за различни възрастови групи.....	103
От гледане към практика. Реализирането на филм в училище – скритите предизвикателства.....	106
Педагогическият модел на програмата „Киното, сто години младост“.....	110
Прилагане на програмата „Киното, сто години младост“ в България.....	115
Възможностите на CinEd. Пример за цялостна кинопрограма в училище.....	119
Част III. Кинопедагогика: модели на обучение за учители и студенти.....	127
Държавният модел на обучения във Франция.....	130
Обучения в Португалия – пример от неправителствения сектор.....	137
Модел на обучение, създаден в България. Влиянието на европейските програми.....	140
Онлайн обучение – пример за европейски МООС по кинообразование.....	146
Предложения за студенти. Пример за магистърска програма в Сурбон Нувел Париж 3.....	154
Заключение.....	165
Източници.....	173
Филмография.....	177
Приложение 1.....	180

III. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В Част I на дисертацията е поставена смисловата и историческа рамка на моделите и практиките на кинообразование в Европа, избрани да бъдат анализирани за целите на изследването.

Първата глава от тази част е посветена на съществуващите европейски изследвания в областта на кинообразованието, които имат за цел да инициират единна културна политика в областта.

Определен е терминът *филмова грамотност*² като: „Нивото на разбиране на филма, способността да бъдем съзнателни и любопитни в избора на филми; компетентността на критично гледане на филм и анализ на съдържанието му, кинематографията и техническите аспекти; както и способността да се манипулира с езиковия и техническия ресурс при създаване на продукция на движещи се образи“.³

Изследвани са детайлно два основополагащи текста що се отнася до моделите и практиките по кинообразование в Европа: „Рамка за кинообразование в Европа“, публикация на Британския филмов институт и докладът на Ксавие Ларду за Френския национален филмов център „За единна европейска политика в областта на кинообразованието в училище“.

Разгледани са също така финансовите инструменти, програми и политики, които Европейската комисия⁴ инициира и развива в областта на кинообразованието и развитието на публики, чрез програма „Творческа Европа“ / МЕДИА.

² От английски език – film literacy

³ Screening Literacy: a survey of European Film Education / Екранна грамотност, проучване за Европейското кинообразование:
http://bradfordfilmliteracy.com/about/?fbclid=IwAR1heRLCLW_fiLVuPIRDsC3oJvzuR66Nbh59E9Q3586mS9FT1bEac3u9qSA / 10.01.2019 г.

⁴ Творческа Европа, програми 2014 – 2020,
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/627127/EPRS_STU\(2018\)627127_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/627127/EPRS_STU(2018)627127_EN.pdf),
24.07.2021г.

Втората глава предлага поглед върху национални стратегии за кинообразование, разглеждайки различни държави (Великобритания, Белгия, Испания и Германия, Италия и др.) и конкретните им политики и стратегии.

Третата, четвъртата, петата и шестата глава са посветени на най-развития национален модел за кинообразование – този на Франция. Проследен е историческия контекст, разгледани са настоящите национални програми и диспозитиви за различните етапи на образование: Начално училище и кино, Прогимназия и кино, Гимназисти и млади професионалисти в киното. Дадени са конкретни примери с дигитални платформи за достъп до филми, освободени от права и филмови колекции, координирани на държавно и неправителствено ниво.

В седмата глава на първата част е анализирана културната и кинообразователна политика на мрежа от партньори в Дания – друга европейска държава, която последователно развива различни възможности за изучаване и практикуване на кино в училище и извън него. Поставен е акцент върху дейностите и координационната роля на Датския филмов институт.

Осмата глава е посветена на примера на Португалия и националния ѝ план за артистично образование, който се реализира в синергия между националните институции и неправителствения сектор. Планът насърчава творческите интердисциплинарни проекти, обединени под името „Академия PNA“ – своеобразни курсове, семинари, обучения за училища в сферите на всички изкуства. Разгледан е конкретния пример на Сдружение „Децата на Люмиер“ и тяхната практика в създаване на кинообразователни инициативи за ученици, в цялата страна.

В деветата глава е разгледана ситуацията на кинообразование във Великобритания, с акцент върху инициативите на Британския филмов институт и възможностите, които предоставя на ученици и учители чрез проекти и ресурси.

Десетата глава е посветена на интересния и богат пример на Словения - с население от едва 2 милиона души, това е една от най-малките държави в Европейския съюз, но качеството на кинообразователните ѝ програми е много над мащабите ѝ. Детайлно анализирана е избираемата дисциплина „Филмово образование“, която се провежда в рамките на училищната програма и се състои от три модула по тридесет и пет часа всеки.

Разгледани са и възможности за кинообразование, предоставени извън училищната институция, от Националната словенска филмотека и неправителствени организации.

Единадесетата глава разглежда практиките, които са съществували или се развиват в момента в България. Специално място е отредено на учебната програма по „Кинопедагогика“, чийто пример е разгледан през конкретни свидетелства. Поставени са въпросите за създаване на национална стратегия, каквато в момента липсва.

Част II въвежда конкретна терминология, с която дисертацията борави. Тази част поставя по-обширен поглед към артистичното образование като цяло. Различните компоненти на кинообразованиемто биха могли да се съотнасят към по-разширени дискусии, посветени на образованиемто по изкуство, в училищната система и извън нея.

Първата глава на втората част запознава с основни концепти от труда „Изкуствата и създаването на съзнание“⁵ на Елиът Айснер, като дава конкретни примери от изследвания и анализи, които доказват положителното влияние на изкуството при деца и юноши.

При артистичните дисциплини е от изключително значение проследяването на индивидуалния път на развитие на ученика, много повече отколкото поставянето на конвенционална оценка на базата на състезание. Именно системата със състезателен характер (награди за определени ученици, своеобразни класации) би трябвало да бъде реформирана, отново с оглед преподаване на изкуство училище, в класни или извънкласни дейности. В основата на творческите модели в училище е колективната и солидарна, а не състезателна работа, която се формира интуитивно, следвайки естеството на предложеното занимание – заснемане на филм, реализиране на колаж или изложба, които ще бъдат съвместно представени и др. Сложността на характера на това преподаване и възприемане, включващо не само конкретен материал, но и работа с емоции, себеизразяване, личностни проблеми, следва да бъде оценявана чрез определена матрица, много по-всеобхватна от стандартните критериални матрици. Образованиемто чрез изкуства насърчава и подобряването на социалната среда на обучение, започвайки от класната стая и създаването на общност около артистичната дисциплина – фактор, който също трябва да бъде включен във финалното оценяване на предмета, направен от

⁵ Айснер, Елиът. Изкуствата и създаването на съзнание. изд. Йел Юнивърсити Прес, 2002.

учителя, с участието на учениците и всички външни лица, които допринасят за провеждане на часовете.

В обобщение, тази част излага тринадесет главни идеи, формулирани от Айснер, които са в пряка връзка с кинообразователните модели, които разглеждаме в дисертацията.

Текстът **от втората до осмата глава** на тази част е посветен на конкретен педагогически подход към движещия се образ, вдъхновен от Ален Бергала, който също така прилагам в своята лична професионална практика при работа с ученици.

Важно е да уточним, че при преподаване (под различни форми) на кино в училище сферите на киното и педагогиката са взаимосвързани, но тезата, която настоящата дисертация има за цел да защити е, че именно изкуството на киното би трябвало да бъде поставено в основата на модела, който сме избрали да изградим. Подходите в рамките на модела са многообразни, но нито един от тях не би бил успешен, ако решим да преподаваме изкуство, основавайки се изцяло на педагогически понятия. Ако в определена методология на пре(по)даване на филм, автор, програма откриваме естествено модела на Дейвид Колб⁶, то това е вторичен позитив от добре развита кинопрограма, която взаимодейства с педагогически постулати. Ако обаче пригодим основните стълбове на кинообразованието към педагогически теории, за да „промотираме“ (най-вече пред учителите) киното като нещо, което се „подлага“ на педагогиката, не бихме получили желаното въздействие и развитие.

През 2002 година френският автор Ален Бергала публикува книгата „Кратък трактат за изучаване на кино в училище и другаде“, чието значение за педагогическия подход към движещия се образ се увеличава с всяка изминала година от издаването ѝ, успоредно на преводите на текста на повече от 25 езика. На вниманието на значителен брой хора, участващи в кинообразователни практики в Европа и света, книгата поставя фундаментални въпроси за мястото на киното като изкуство, което достига до възможно най-голям брой ученици чрез реална среща с кинематографични творби. Бергала отбелязва, че образите, които тези творби и автори представят „[...] не са незабавно

⁶ **Колб, Дейвид** е психолог и образователен теоретик, автор на експериментална схема за учене чрез преживяване, известна като Цикъл на Колб. Приложена към процеса на кинообразование, отделни етапи на схемата, водят учениците от филмов опит към натрупване на знания и развиване на компетентности.

смилаеми и рециклируеми в прости и идеологически правилни идеи“⁷. Те са по-скоро повод да бъдат поставени въпроси и теми, отколкото да бъдат дадени конкретни отговори, да създадат хоризонтален модел на общуване между учител и ученик, в който критическото мислене ще бъде двустранен процес на развитие.

В основата на всяка кинообразователна програма (във или извън училище) е разбирането, отношението, уважението и сериозният подход към младите зрители (от 3-годишна възраст); отличното познаване на аудиторията и проследяването на нейното константно развитие, най-вече що се отнася до навиците и вкусовете ѝ в кино- и аудио-визуалната сфера. То се изразява основно чрез подбора на филми за работа с учениците, начините на показването им, провеждането на дискусиите, планирането на практически упражнения или други занимания, както и чрез създаването на пространство за рефлексия върху видяното и преживяното.

Ако в първата част на дисертацията разглеждаме различни национални модели, то в тази обръщаме внимание на конкретни въпроси, които би трябвало да си зададем при изграждането на която и да е програма по кинообразование (независимо от поставената рамка – проектна, политическа или образователна). Те са обвързани с многообразие от компоненти и теми, които е нужно да вземем под внимание и анализираме, за да превърнем подобно педагогическо предложение в качествено олицетворение на идеята за присъствие на изкуство в училище. Сред тези теми са: нуждата от фактор „време“ за развиване на вкус и адекватно реализиране на всяка една програма по кинообразование; мястото на училището в кинообразователния процес; киносалонът като незаменимо място за откриване на филм; възможността за разбиране на киноезика; филмови колекции, ресурси и педагогическа рамка за различни възрастови групи; скритите предизвикателства пред реализирането на филм в училище.

Последните три части са отделени за анализа на две международни програми, успешно прилагани в България за осма поредна година - „Киното, сто години младост“ и „CinEd – европейско кинообразование за деца и младежи“.

⁷ Бергала, Ален. Хипотеза кино. Кратък трактат за преподаване на кино в училище и другаде. изд. Кайе дьо синема, 2002, с. 48. Превод от френски – Ралица Асенова.

И двете програми са разгледани в тяхната цялост, от съдържание, през методология, до разпространение сред учениците. Включен е също така примерът за упражнението „Минута Люмиер“, което често реализираме с ученици и учители, по време на ателиета или обучения. То ни свързва с един от най-фундаменталните подходи за правене на кино, свързва ни с кадрите, записани от оригиналните оператори на братята Люмиер. Учениците си присвояват тази практика, за да покажат своето населено място, своята гледна точка към това, което ги заобикаля и вълнува.

В последната, **III-та част** от дисертацията разглеждам едно от най-важните условия за създаването и прилагането на кинообразователна програма в училищен и извънучилищен контекст, а именно подготовката на учителите и менторите – понятие, включващо в случая всички, които работят в организации, сдружения, фестивали, кинозалони и др., развивайки кинообразователни инициативи в пряка връзка с образователния сектор и училищната институция.

За тази цел са анализирани модели на обучения за учители (национални и европейски), както и магистърска програма за обучение на студенти по кинопедагогика в университета Сурбон Нувел – Париж 3.

Първият въпрос, който поставям, е свързан с регламентирането на обучителния процес в областта на изкуствата, включващ всички основни цели и характеристики на националните програми (за кино, театър, музика, пластични изкуства и др.). Във Франция например съществуващата Харта за образование в областта на изкуствата и културата⁸ поставя десетте основополагащи принципа, които признават значението на образованието чрез изкуство в училище. Според тях то трябва да бъде достъпно за всички и по-специално за младите хора в учебните заведения – от детската градина до университета. Образованието в областта на изкуството и културата има за цел придобиването на обща култура, богата и разнообразна в своето наследство и съвременни форми, популярна и научна, с национално и международно измерение. Освен това за обучението по изкуство е необходим глобален подход към него, изразяващ се в споделяне на отговорността към прилагането и развитието на тази национална

⁸ От френски: Charte pour l'éducation artistique et culturelle (превод - Ралица Асенова), може да бъде консултирана тук: <https://www.education.gouv.fr/le-haut-conseil-de-l-education-artistique-et-culturelle-11552>, 27.10.2021 г.

политика от различните партньори – държавни структури, местни власти, неправителственият сектор и представители на гражданското общество.

В първата глава на тази част е разгледан националният план на обученията във Франция, който се изготвя конкретно за всеки регион. В подготовката му се включват различни професионалисти – инспектори в съответните предмети, отговорници за програми, свързани с основните теми на републиканското образование: светските ценности, „здраве и бъдеще“ и културни дейности. Планът с възможните обучения за учители, посветени на артистични и културни проекти, е дело на Академичната делегация за артистично образование и културна дейност (ДААС)⁹. Тази институция отговаря за развитието на културните и артистичните измерения на училищната програма, за да се даде възможност за упражняване на различни интелектуални форми, да се намалят неравенствата в достъпа до изкуство и култура, свързани със социалните и икономическите особености на съответния регион, и да се даде възможност за образование във и чрез изкуството.

Разгледани са конкретни примери за обучения, както и начините, по които едно ново обучение се изгражда (партньорства, обучителни, програма и т.н.).

Във втората глава е анализиран конкретен пример от Португалия, на неправителствената организация „Деца на Люмиер“, чиято дейност беше анализирана в първата част. Екипът на Сдружението разработва своя експериментална програма за обучение на учители, подкрепена от Португалския национален филмов център и Португалската национална филмотека. Обученията са вписани в регистъра на Министерството на образованието, състоят се в партньорство с мрежата на училищните библиотеки, а участието в тях носи кредити на учителите.

Третата глава е посветена на обученията за учители, които инициирах в България, в рамките на които са представени различни европейски филми и ресурси, както и обща, взискателна към трансмисията на киното в класната стая, методология. Обучителната

⁹ От френски: ДААС е Регионално академично управление за артистично образование и културна дейност, което оказва подкрепа на учителите при изготвянето, прилагането и оценката на проектите и програмите по кинообразование за ученици, осъществявани с подкрепата на Националния филмов център за кино и анимационно изображение (CNC), Регионалните дирекции за култура и местните власти: „Прогимназия и кино“ и „Гимназисти и млади професионалисти и кино“; практически ателиета; Награда „Жан Реноар“ на гимназистите (или Националната кинонаграда на гимназистите), междуакадемичната схема, инициирана от Националния филмов център (CNC): Деца на Люмиер / Les Enfants des lumière(s).

рамка си поставя амбициозната задача не само да представи конкретни филми, инструменти за преподаване, педагогически видеа и насоки, но и да въведе участниците в интуитивна педагогика, която предполага хоризонтално изучаване на филмите и образите, в непрестанен диалог с учениците. Освен това в програмата е отделено време за изготвяне на индивидуален план за работа на всеки учител, който възнамерява да инициира кино клуб или друг вид дейност в училище.

Обучението, с чието прилагане имам опит в България от 2018 г. до сега, цели да постави началото на колаборации между програмата „Кино в училище“ и учителите, между самите участници (това най-често се изразява с прожекции, на които присъстват ученици от две или повече училища от различни градове), както и между учители и библиотекари, читалищни дейци, професионалисти в младежки организации, които също често присъстват на обученията. След първата присъствена част на обучението (шестнадесет часа), участниците разполагат с още шестнадесет часа, в които подготвят и провеждат самостоятелно поне една прожекция с филм от колекцията на CinEd и изготвят описание на подхода си, използваните ресурси, реакциите на учениците, на цялостния си опит. Прилагат също така резултати от практическата работа с учениците. Ако учителите имат желание да продължат заниманията с кино, обучителите им съдействат при изготвяне на едногодишна програма за кино клуб или киноателие като част от занимания по интереси или под друга форма в класната стая или извън нея.

В четвъртата глава на последната част е разгледан онлайн курса „Кинообразование: ръководство за потребителя“, част от европейския проект на Британския филмов институт „Кинообразование: от рамка до влияние“, разгледан в първата част на дисертацията. Курсът е съставен от изявени филмови педагози и координатори от пет европейски държави, но включва материали от много повече. Целта му е да предостави на учители, професионалисти и всички, заинтересовани от кинообразование за деца и младежи, базово ръководство в помощ на тяхното обучение и работа, която обхваща всичко – от създаването на филми с най-младите, през инициирането на образователна програма в рамките на филмов фестивал, до разработването на национална стратегия за кинообразование. Предложената програма също така има амбицията да създаде професионална среда за дискусии, мнения и обмен на опит между участниците в курса и ги окуражава да споделят своите мисли след всяка изпълнена част от него (общо седем, за чието изучаване са предвидени от три до четири седмици).

В петата глава на третата част, обръщам внимание и на обученията за бъдещи ментори, инициатори и координатори на програми, създатели на педагогическо съдържание, откриватели на нови начини за тълкуване и продуциране на образи от най-младите, анализирайки една от малкото съществуващи университетски програми, посветена на тях.

„Дидактика на образа“¹⁰ е магистърска програма на катедрата „Кино и аудиовизия“ на университета Сурбон Нувел – Париж 3 (Sorbonne Nouvelle – Paris 3) и предлага двугодишен курс на обучение на двадесет студенти годишно. Създадена е и въведена за изучаване по идея на Ален Бергала през 2006 г., с основна цел да се съсредоточи върху връзките между образованието и образите и по този начин да подготви студентите за предстоящата им роля на културни посредници, ментори, обучители, създатели на ресурси и програми. Магистратурата се стреми да предостави на студентите аналитични инструменти и работни методи, адаптирани към използването на аудио-визуални материали във всичките им форми.

Една от целевите насоки на обучение е бъдещите специалисти да придобият подходяща методика за прилагането на традиционни средства за обучение както писмени, така и аудио-визуални. От друга страна, те се подготвят за задълбочено боравене с новите технологии или други форми на преподаване чрез мултимедийни инструменти като уебплатформи, онлайн образователни игри, интерактивни аудиогидове, дигитални приложения и други.

В заключение на дисертацията, обобщавам четирите основни насоки от педагогическата и стратегическата рамка, която представих, а именно:

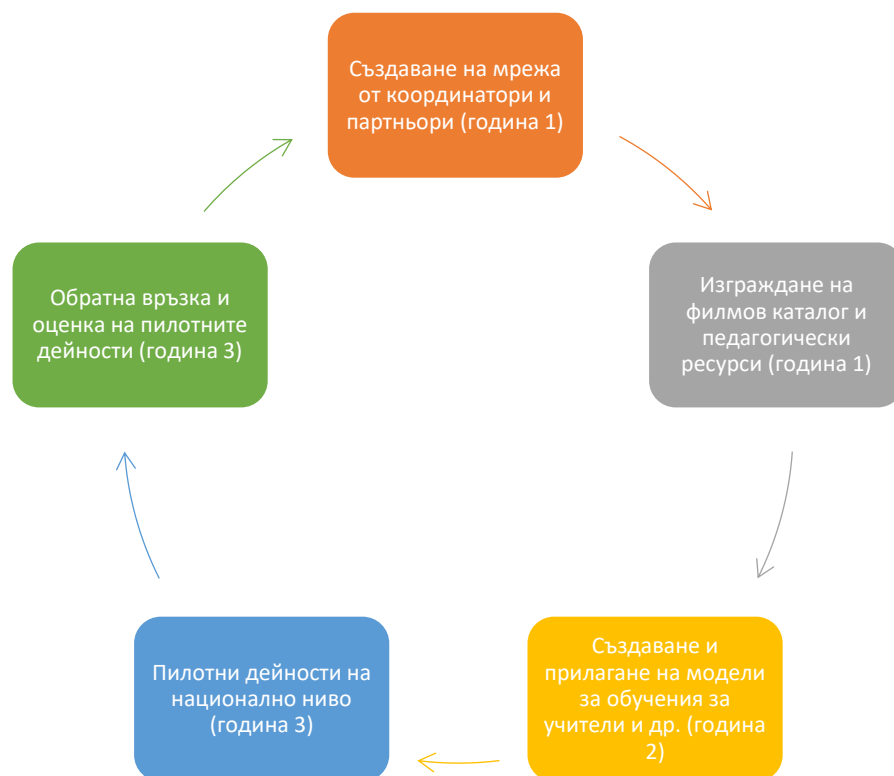
- Кинообразованието като културна практика и участие в глобални културни процеси
- Кинообразованието като креативен и критичен процес
- Обучителни модели за учители, разширяващи полето на преподаване
- Влияние на кинообразователни програми

¹⁰ Линк към програмата: <http://www.univ-paris3.fr/master-cinema-et-audiovisuel-br-parcours-didactique-de-l-image-br-creation-d-outils-pedagogiques-et-art-de-la-transmission-539544.kjsp?RH=1179926084097>, последно консултиран на 10.12.2021г.

Отново в заключителната част, представям предложение за създаване на национална стратегия по кинообразование, която би могла да се приложи в България, за период от три години (*графика 1*).

Освен този план за изграждане на първоначална програма по кинообразование, формулирам и няколко тематични препоръки, които биха подобрили значително присъствието на кино в училище в България:

- Изграждане на обща методология, представа и перспектива за кинообразование
- Създаване на екосистема
- Разширяване на достъпа до кино и култура

графика 1

IV. СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Обособява се ново поле на научно изследване чрез интердисциплинарен подход, който съчетава изкуствоведски анализ и събирането на проучвателски опит (на документи, нормативни постановки, изследвания) и рефлексия върху професионална практика в областта на кинообразованието между България и Франция, в постоянно сътрудничество с над 10 европейски държави.

2. За първи път в българското изкуствознание се представя аналитично емпирия от многобройните конкретни практики на кинообразование в училище, в държавни, регионални и частни образователни институции. Създава се методология за употреба на терминология, работеща и на теоретично и на практическо ниво. Въвеждат се в научна употреба значимо количество референтни източници в ново за България научно поле, преведени от автора на български език.

3. Разработката е приносна и като интерпретация на научния обект на компаративно ниво – налице е проведен сравнителен анализ на ситуацията в различни страни. Европейските културни политики и практики, представени чрез анализ на различни съществуващи политики, модели и стратегии за кинообразование.

4. Резултатите от научното изследване са апробирани от автора в европейски образователен контекст. /Участие в над 20 европейски конференции, гост преподавател в магистърската програма „Дидактика на образа – създаване на педагогически ресурси, изкуството на преподаването“ за курса „Възможности за кинообразование в училище, в Европа и отвъд“, както и в поредица от открити лекции към Film & Media Department, School of Arts, Oxford Brookes University./

V. ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА БЪДЕЩИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

1. Възможност за изследване на нови модели извън Европа (САЩ, Латинска Америка) и сравнителен анализ.
2. Възможност за задълбочаване на изследването от гледна точка на влияние на една или две кинообразователни програми, взимащо предвид цели, индикатори, процеси, разговори с участници, създадени ресурси за определен период и др.

VI. ПУБЛИКАЦИИ НА ДОКТОРАНТА ПО ТЕМАТА

1. Научна статия, публикувана през м. ноември 2019г.

Ralitsa ASSENOVA - Arte Urbana Collectif and Bulgarian film education: An interview with rural classroom teacher Daniel Simeonov. <https://doi.org/10.18546/FEJ.02.2.02>, с. 102 – 117.

Целият брой на изданието може да бъде консултиран тук:

<https://www.ingentaconnect.com/content/ioep/fej/2019/00000002/00000002>

Това е единственото издание в света, посветено на проучването как учителите и други преподаващи работят с филмите в училище, включвайки и други представители в този обширен разговор – създатели на културни политики, университетски преподаватели, изследователи, културни институции и самите автори на филми. Списанието е рецензирано, със свободен достъп, финансирано от UCL Institute of Education, в партньорство с Британския филмов институт (British Film Institute), Център за движещи се образи (Center for the Moving Image), Creative Scotland и Transgressive North. Издават се два броя годишно през юни и ноември.

2. Научна статия „Кинообразование във Франция – история и перспективи. Пример за „кино в училище“ в България“, с. 265 – 275, „Годишник 2018 на НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“, ISBN 1314 – 0760.
3. Научна статия „Национални политики в областта на кинообразованието. Филмови педагогика и филмови колекции“, с. 204-217, „Годишник 2020 на НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“, ISBN 1314 – 0760.

В процес на работа по дисертацията, бях поканена да представя части от нея и моята работа на над 20 европейски конференции (онлайн и на живо), както и в университетите Сорбон Нувел – Париж 3, Oxford Brookes University и Факултета по педагогика на СУ „Св. Климент Охридски“.

VII. ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ И ПРОВЕДЕНИ РАЗГОВОРИ ЗА ЦЕЛИТЕ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

1. **Димитрова, Мая**, „Метаморфози в общуването „Автор – екран – зрител”, С. ИИ- БАН, 2006
2. **Bergala, Alain**, L'hypothèse cinéma : petit traité de transmission du cinéma à l'école et ailleurs, Cahiers du cinéma, 2002
3. **Eisner, Elliot W.**, The Arts and the Creation of Mind, Yale University Press, 2004
4. **Gimello-Mesplomb, Frédéric, Clément, Philippe, Laborderie, Frédéric, Souillés-Débats, Pascal, Clément Philippe, Léo**, La Ligue de l'enseignement et le cinéma : une histoire de l'éducation à l'image (1945-1989)
5. **Cyrulnik, Natacha**, Qu'est-ce que l'éducation artistique au cinéma ?, Horizons de Cinéma, 2016
6. **Peut-on apprendre à voir?** sous la direction de Gervereau, Laurent, l'image/Ecole nationale supérieure des beaux-arts, 1999
7. **Barthes, Roland**, Rhétorique de l'image, Communications, 1964
8. **Bourdieu, Pierre**, La distinction, Critique sociale du jugement, 1979, éditions Seuil
9. **Deleuze, Gilles**, Cinéma II. L'image-temps, Editions de Minit, 1985
10. **Vighi, Fabio, Nuselovici, Alexis**, Pasolini, Fassbinder and Europe: Between Utopia and Nihilism, Cambridge Scholars Publishing; Unabridged édition (10 janvier 2011)

Статии, доклади, интервюта и други източници

1. Allons z'enfants au cinéma ! Une petite anthologie de films pour le jeune public, sous la direction de Eugène Andreansky, ministère de la Culture et de la Communication, Centre national de la cinématographie (CNC)/Les enfants du cinéma, septembre 2001
Une anthologie de 200 films pour un public de 5 à 13 ans, choisis dans le patrimoine cinématographique mondial, des origines du cinéma à nos jours, докладът е достъпен

на: <https://www.culture.gouv.fr/Thematiques/Education-artistique-et-culturelle/Bibliographie/Cinema-audiovisuel>

2. Pour une politique européenne d'éducation au cinéma, publication du rapport de Xavier Lardoux, 04.06.2014, докладът е достъпен на: https://www.cnc.fr/cinema/communiqués-de-presse/pour-une-politique-europeenne-deducation-au-cinema--publication-du-rapport-de-xavier-lardoux_131094
3. Screening Literacy: a survey of European Film Education, BFI, University of London Institute of Education Film Education, 2011, докладът е достъпен на: https://www.filmvychova.cz/wp-content/uploads/2021/02/execsummary_feb2013.pdf
4. European Framework for Film Education, British Film Institute, 19.06.2015, докладът е достъпен на: <https://www2.bfi.org.uk/screening-literacy-film-education-europe>
5. Quelques heures dans la vie d'une classe initiée au cinéma, в онлайн издание на MONDE (LE), 26.03.2002, статията е достъпна на: https://www.lemonde.fr/archives/article/2002/03/26/quelques-heures-dans-la-vie-d-une-classe-initiee-au-cinema_268277_1819218.html
6. L'indispensable éducation au cinéma в онлайн издание на MONDE (LE), 20.05.2000, статията е достъпна на: https://www.lemonde.fr/archives/article/2000/05/20/l-indispensable-education-au-cinema_3713440_1819218.html
7. Стратегия за филмово образование, Словения, достъпна на: <https://www.film-center.si/en/publications/>
8. Годишни отчети, Програма по кинообразование за гимназисти и първи практически опити в киното, Френски национален филмов център, достъпни на: https://www.cnc.fr/cinema/etudes-et-rapports/bilans/bilan-national-lyceens-et-apprentis-au-cinema_209645

9. 'Ecole et cinéma': A national model for arts education in schools, Perrine Boutin, 12 юни 2019г., статията е достъпна на: <https://www.scienceopen.com/hosted-document?doi=10.18546/FEJ.02.1.05>

Индивидуални интервюта или разговори по време на конференции:

Алехандро Бахман, кинообразователен експерт на свободна практика, Австрия

Ерол Билибан, кинообразователни програми Докуфест, Косово

Ален Бергала, създател на кинообразователни програми във Франция

Натали Буржоа, ръководител на програма „Киното, сто години младост“, Франция

Изабел Бурдон, ръководител на звено „Кино и аудиовизия“ в ДААС – Кретей, Франция

Перин Бутан, ръководител на магистърска програма „Дидактика на образа“, Сорбон Нувел – Париж 3, Франция

Тереза Гарсия и Пиер-Мари Гуле, ръководители на Сдружение „Деца на Люмиер“, Португалия

Сабин Генц, ръководител на отдел „Кинообразование“ към Сдружение „Вижън Кино“, Германия

Шарлоте Гийзе, стратегически консултант по кинообразователни проекти и отговаряща за филмовите програми, свързани с Африка и Близкия Изток / Датски филмов институт, Дания

Кристине Копф, ръководител отдел „Кинообразование“ и заместник-директор на Немски филмов институт във Франкфурт, Германия

Кайза Кукола, кинообразователен експерт, Сдружение „Ихме Филми“, Финландия

Мария Леонида, ръководител кинообразователни и медийни програми, Сдружение „Карпос“, Гърция

Фреди Малонда, експерт в Национална дирекция за кинокултура, Белгия

Симоне Моралди, консултант по кинообразование, Филмотека на Милано, Италия

Жули-Жан Реньо, експерт в Европейската асоциация на филмовите агенции (EFAD)

Марк Рийд, ръководител на програми „Кинообразование“ Британски филмов институт, Великобритания

Ана Серар, кинообразователен експерт и програмен директор на Международен филмов фестивал Kino Otok - Isola Cinema, Словения

Иън Уол, кинообразователен експерт на свободна практика, Великобритания

Анна Хакансон, експерт в Шведски филмов институт, Швеция

Национални и европейски платформи за артистично и кинообразование :

European Film Education Journal <https://www.uclpress.co.uk/pages/film-education-journal>

CinEd <https://www.cined.eu/fr>

Le Cinéma, cent ans de jeunesse <https://www.cinemacentansdejeunesse.org/>

Cinémathèque française <http://www.cinematheque.fr/>

BFI <http://www.bfi.org.uk/screening-literacy-film-education-europe>

ABCinema <http://www.abcinemaproject.eu/projects/>

Moving Cinema / Inside Cinema <http://movingcinema.eu/the-project/>

Transmettre le cinéma <http://www.transmettrelecinema.com/>

Upopi <http://upopi.ciclic.fr/>

Les enfants de cinéma <http://enfants-de-cinema.com/>

Canope <https://www.reseau-canope.fr/arts-visuels/cinema.html>

Mag-films <http://www.reseau-canope.fr/mag-film/accueil/>

Europa Cinemas <http://www.europa-cinemas.org/Ressources/Fiches-pays>

Association européenne du cinéma pour l'enfance et la jeunesse www.ecfaweb.org

Nanouk <https://nanouk-ec.com/>

Film Education - A user's guide - Mass Open Online Course (MOOC) <https://filmeducationframework.eu/>

DAAC Créteil <https://daac.ac-creteil.fr/>

Charte pour l'éducation artistique et culturelle <https://enseignement-artistique-culturel.circo25.ac-besancon.fr/>

Plano national des Artes <https://www.pna.gov.pt/>